

A fogyasztó örököse és a privilegiált joghatóság

1. Előzetes megjegyzések

A következő írás egy kutatási terv problémáit mutatja be. Nem kész tanulmány abban az értelemben, hogy kerek egész válaszokat tartalmazna a végiggondolt kérdésekről, vagy hosszú és mindenre kiterjedő kutatómunka állna a háttérében. Gondolkodásunk egy ötletből indult ki, amit 2010.-ben a Bielefeldi Egyetemen Ansgar Staudinger professzorral fogalmaztunk meg, előre látva és elemezve a 44/2001/EK rendelet felülvizsgálatának buktatóit. Az ötletből kutatási terv lett, majd a Károli Gáspár Református Egyetem Jogtudományi Karának szervezésében lezajlott konferenciára tézissorozat és előadás, ezt követi az alább olvasható első hipotetikus összegzés.

2. A kutatási probléma

Írásunk és elemzésünk alapja egyetlen egy kérdés: a fogyasztó örököse igénybe veheti-e a Rendelet² 15. cikkében biztosított joghatósági privilégiumot? A Rendelet szövege – látszólag – egyértelmű, így semmilyen normatív szabály nem utal arra, hogy a fogyasztó mellett bárki igénybe vehetné a kedvező, és a fogyasztói érdekek védelmét szolgáló – így fogalmaz a Rendelet és az indokolás – joghatósági fórumot, azaz a saját államának bírósága előtt indíthatna pert az eladóval, szolgáltatóval, a vállalkozással szemben.

Miért fontos a fogyasztói jogutód és az örökös perindítási privilégiumának vizsgálata? E kérdésre két aspektusból keressük a választ.

Az egyik nézőpont a fogyasztó jogvédelmének alakulása az európai közösségekben majd az európai unióban. A másik aspektus a közösségi jog által a fogyasztóvédelem alá vont piaci és szolgáltatási helyzetek bővülése, a határon átnyúló kereskedelem és elektronikus úton igénybe vehető szolgáltatások lehetőségének robbanásszerű fejlődése.

3. A fogyasztóvédelem

Röviden érintjük a fogyasztóvédelem történetét, mivel mára már szakkönyvek, monográfiák, tanulmányok tucatja áll rendelkezésünkre. A fogyasztó védelme nem napjainkban kezdődött, ám sokak szerint – többek között Baroso Bizottsági Elnök szerint³ – az EU sikertörténete. A magyar elnökség számára készült összefoglaló véleményében⁴ az Európai Gazdasági és Szociális Bizottság sajátos és új megközelítésről tett említést, egyúttal ajánlásokat fogalmazott

1 Tanszékvezető egyetemi docens, Debreceni Tudományegyetem Polgári Eljárásjogi Tanszék

2 Rendelet alatt a Tanács 44/2001/EK Rendelete (2000. december 22.) a polgári és kereskedelmi ügyekben a joghatóságról, valamint a határozatok elismeréséről és végrehajtásáról c. rendeletet értjük.

3 Vö. Az Európai Unió 2009-ben – A Barroso vezette Bizottság legjelentősebb sikerei. Letöltés (2011. június 23.): http://ec.europa.eu/news/images/eu_explained/090528_hu.pdf.

4 Vélemények Európai Gazdasági és Szociális Bizottság. 470. Plenáris ülés, 2011. Március 15. És 16. Az Európai Unió Hivatalos Lapja (továbbiakban Hivatalos Lap) 2011.5.3. C 132/3.

meg a fogyasztóvédelemre vonatkozó alapvető irányelvek és jogszabályok átfogó felülvizsgálatához. A Vélemény a fogyasztóvédelmi politikát az elmúlt húsz év legfontosabb törekvései közé sorolta, továbbá kifejtette, a fogyasztóvédelem az egységes piac megteremtésének egyik legfontosabb eszköze volt, és lesz. Hiányolta ugyanakkor a világos, összefüggő és teljes európai fogyasztó politikát. A 2020-ig szóló stratégiai célnak a fogyasztó támogatása és védelme kellene, hogy legyen – szögezi le a Vélemény – „*azonban ez nincs így*”. Mindettől függetlenül a közösségi szakpolitikák között az egyik legmarkánsabb, és legnagyobb intézményhálózatot mozgató politikai terület.

4. A fogyasztóvédelem terjedelmi bővülése

A fogyasztó jogvédelmét biztosító szabályokat számos csoportosítási szempontból vagy számos témakör szerint rendezhetjük el.⁵ Kende Tamás – Szűcs Tamás a termékeket és / vagy a szolgáltatásokat szabályozó jogszabályok mellett a közvetlen piaci magatartások alakítását, illetőleg a távollévők között kötött szerződések (ügyletek) szabályait különbözteti meg. Gyakorlatilag a 13 irányelv mellett – amennyiben a fogyasztóvédelembe értjük például az utasok védelmét⁶ – számos rendelet előírásait kell a fogyasztóvédelem körébe sorolnunk.

Történetileg az első fogyasztót óvó védelmi szabályok az ingó adásvétellel összefüggésben alakultak ki. Sem a magánjogi intézményeket (szavatosság, jótállás)⁷, sem az igényérvényesítés bevett eljárási rendjét nem tekintették elégségesnek a fogyasztó védelméhez, ezért megindult egy önálló, a magánjog és a közjog elemeit egyaránt tartalmazó intézményrendszer kiépítése.⁸ Az ingó dolgok adásvétele máig is prototípusa a fogyasztói szerződéseknek,⁹ azonban – pusztán a közösségi jog jogforrási rendszerének bővülését nézve – mára már messze túléltünk az ingó

5 KENDE TAMÁS – SZÜCS TAMÁS: Bevezetés az Európai Unió politikáiba. Complex Wolters Kluwer csoport, Budapest, 2009. 654. old.

6 DR. ANGYAL ZOLTÁN: Légi közlekedési Jog az Európai Unióban. HvgOrac Lap-, és Könyvkiadó Kft. Budapest, 2011. Illetve: GYÉKICZKY TAMÁS: Késésben. (Légi utasok bírói jogvédelme Magyarországon a közösségi jog tükrében.) Európai Jog 2010/3. sz. 9-17. old. valamint: A légi utasok védelme az Európai Unió jogában. Fogyasztóvédelmi Szemle 2010/5. on-line kiadás. A szakirodalom abban nem egységes, hogy az utas védelem a fogyasztóvédelem része-e avagy sem. Mellette szól, miszerint a fogyasztóvédelmi intézmények intézik legnagyobb részben az utas panaszokat. Ellene szól a jogforrási rendszer, avagy éppen a Rendelet 15. Cikke, ami kizárja a fuvarozási és személyszállítási szerződéseket az alkalmazási körből (a privilegiált joghatóság köréből), amennyiben azok nem kínálnak egyszerre utazást és szállást.

7 Vö. KECSKÉS LÁSZLÓ: A polgári jog fejlődése a kontinentális Európa nagy jogrendszereiben. HvgOrac Lap- és Könyvkiadó Kft. Budapest, 2009.

8 A közjogi védelemről egyértelműen szól például az EuB egyik ítélete. A C – 344/04. sz. ügy. International Air Transport Association és European Low Fares Airline Association c. The Queen, Department for Transport. (Ítélet: 2006. Január 10.) ügyben – igaz a légi utasok védelme kapcsán – az EuB kifejtette, hogy a közösségi védelem közjogi (kártalanítás), szemben a magánjogi (kártérítés) védelemmel. L.A. GEELHOED Főtanácsnok úgy vélekedett, hogy mindez kiegészíti egymást, így biztosítva az utasok kettős védelmét.

9 Jelzi ezt például a Tanács 1993. Április 5.-i 93/13/EGK irányelve a fogyasztókkal kötött szerződésekben alkalmazott tisztességtelen feltételekről, amely Eladó (vagy Szolgáltató) elnevezéssel illeti a fogyasztóval szerződést kötő másik felet, és csak az értelmező rendelkezésekben (2. Cikk. b. pont), magyarázza meg, mit is értsünk Eladó vagy Szolgáltató alatt. Átnézve a fogalomértelmezés történetét, látható nem egységes és időszakonként változó a másik fél elnevezése. Így „vállalkozás”, vagy „másik fél” megnevezés olvasható a szövegekben, és az EuB ítéleteiben. Az elnevezés sokszínűsége maga prezentálja azt a fejlődési utat, amit a fogyasztóvédelem az ingó adásvételektől a világhálón folyó kereskedelem szabályozásáig befutott.

dolgok adás-vételén. Az európai közösségek (majd az unió) fogyasztóvédelmi magánjoga¹⁰ a fogyasztóvédelem alá vonta a távértékesítéssel foglalkozó pénzügyi szolgáltatásokat, az elektronikus kereskedelmet, a termékfelelősség rendszerét éppúgy, mint a tisztességtelen szerződési feltételek vagy a megtévesztő reklám tilalmát. A jogi szabályozás alá eső ügyek száma – pontos statisztikai adatok hiányában – egzakt módon nem állapítható meg. Fogyasztói jogügyleteket bonyolítanak a tagállamokon belül (részben a közösségi jog szabályai alapján), és a „határokon átnyúlva”. Feltehető, vélhető, látható, és tapasztalható, hogy a határon átnyúló fogyasztói vásárlások (szolgáltatás megrendelések) egyre erőteljesebb részét képezik az EU gazdasági életének, összességükben valóban egy egységes piac kialakulása felé mutatnak. Összegezve tehát, kutatási problémánk indokolt, mivel fogyasztói státusz és a fogyasztói territorialitás bővülésével nap, mint nap fontosabb lesz a fogyasztói jogviszonyokban bekövetkező jogutódlás, és a jogutód helyzetének rendezése. Nem közömbös, hogy a fogyasztó jogutódja részesül-e abban a közjogi védelemben, amit a kedvező joghatósági szabály a fogyasztónak biztosított.

5. Jogutódlás a fogyasztó által indított perben

Faggatva a közösségi joggal foglalkozó kutatókat, a megkérdezettek nagy része egyetértett abban, hogy fogyasztó által indított, és folyamatban lévő perbe¹¹ a fogyasztói jogutód perbeli jogutódként beléphet. Mivel a joghatóság peralapítási kérdés, ezért a megindult perben a fogyasztói jogutóddal szemben nem kell, és nem lehet – mondják – újrakezdeni a joghatóság vizsgálatát, hanem az a jogelőd pozícióját elfoglalva gyakorolja perbeli jogait. A joghatóság ismételt vizsgálatát megengedő szabály továbbá gyöngítené a perpetuatio fori elvét, amely az európai perjogok egyik sziklaszilárd alapja.¹²

Az elfogadott, és mélységes mély egyetértéssel kialakított véleményt nem árt alaposabban átgondolnunk. Fel kell tennünk a kérdést, biztos, hogy az egyes tagállami perjogok mindegyike engedélyezi a teljes perbeli jogutódlást? Vajon nincs-e különbség a fogyasztó természetes személyiségű jogutódja és nem természetes személyiségű jogutódjának perbeli pozíciója között? Mi történik akkor, ha a fogyasztó követelését engedményezi – akár a per alatt – bármely jogi személyre, esetleg fogyasztóvédelmi szervezetre?

A hatályos magyar Pp. 61. § (1) bekezdése szerint amennyiben a per alapjául szolgáló jogviszonyban a polgári jog szabályai szerint valamelyik fél helyébe a per folyamán jogutód lép, akkor jogutód a perbe önként beléphet (fogyasztói perek esetében ez értelemszerűen a felperesi pozíció), vagy – a fél halála (ill, jogutód nélküli megszűnés) esetében – az ellenfél

10 OSZTOVITS ANDRÁS: Európai Fogyasztóvédelmi Magánjog. HvgOrac Lap- és Könyvkiadó Kft. Budapest, 2006. A fogyasztó védelmének teljes magánjogi kiépítésére a német jog a legszemléletesebb példa. A BGB átalakításával implementálták a közösségi jog irányelveit, gyakorlatilag egy önálló polgári törvénykönyv jött így létre – főleg a kötelmi jogban – a fogyasztói jogügyletek szabályozására. BÜLOW, PETER – ARTZ, MARKUS: Verbraucherprivatrecht. C.F.Müller, Verlagsgruppe Hüthing Jehle Rehm GmbH. 2011.

11 Tekintsünk el attól, hogy a folyamatban lévő per fogalmát pontosan rögzítsük, különösen ennek a közösségi jogi – a Rendelet alapján megalkotható – definícióját. Utalunk GYÉKICZKY TAMÁS: Perkoordináció, avagy perfügősség az Európai Unió és a tagállamok eljárásjogában. (A németországi ZPO és a magyar perrendtartás tanúságai) Jogtudományi Közöny 2009/3. sz. 101-116. old. c. tanulmányára.

12 Erre hívja fel a figyelmet az un. Rauscher Kommentárban Ansgar STAUDINGER. Europaisches Zivilprozess- und Kollisionsrecht. I. Brussel – I VO, LugÜbk 2007. Kommentar. Bearbeitung 2011. Selliers, European Law Publishers. 2011.

(alperes) perbe vonhatja. A törvényi tényállás utolsó fordulata – értelemszerűen – a fogyasztó örökösére vonatkozik, aki természetes személy.

A törvény által megkövetelt feltétel a per alapjául szolgáló jogviszonyba történő (anyagi jogi) jogutódlás. Amennyiben nem a fogyasztó halála miatt történik ez (az öröklésjogi kérdésekre visszatérünk), voltaképpen a fogyasztói szerződésben manifesztálódott jogviszonyban zajlik le a változás. Beléphet természetes személy (pl. eladja a fogyasztó a fogyasztói szerződés tárgyát) vagy jogi személy (engedményezi a fogyasztói szerződésből eredő követelését). A két eset közötti lényeges különbség abban áll, hogy a természetes személy jogutódlása megfelel a közösségi jog fogyasztó fogalma alanyi oldalának, a jogi személy jogutódlása esetén belépő jogutód azonban már nem. Megfogalmazható a következtetés, egyáltalán nem olyan egyértelmű a per alatti jogutódlás, mint ahogy ezt előzetesen hittük.¹³

A német ZPO rendelkezései szerint a fél halála megszakítja a peres eljárást, majd a jogutódot – az ellenfél kérelmére – idéznie kell a bíróságnak, amennyiben az nem lép be önként a perbe. Az örökös a hagyaték átvétele előtt nem kötelezhető a jogvita folytatására. (ZPO 239. §). A BGB a különböző jogviszonyokban bekövetkezett jogutódlásokat rendezi, így a BGB 999. §-a a tulajdonos jogutódlását, de találunk külön rendelkezést a jogi személy jogutódlására is. A BGB következetesen érvényesíti a nemo plus iuris szabályt, az átfogó, az eljárási rendet is meghatározó jogátruházás szabályai nem találhatók itt. Összefoglalóan megállapíthatjuk, nem probléma-mentes a német jog szerinti jogutód belépése sem a polgári perbe, hiszen az ellenfél kérelmének elmaradása esetén az anyagi jogi örökös nem válik automatikusan peralannyá (vö. magyar szabályozás), avagy azokban az esetekben, amelyekre nézve nincs konkrét törvényi rendelkezés, analógia alapján dönt a joggyakorlat, ami számos bizonytalanságot hordoz.¹⁴

6. A perindítás előtti jogutódlás

A perindítás előtti jogutódlás problémája a fentebb vázoltaknál nemcsak összetettebb, és jóval bonyolultabb, hanem a fogyasztó fogalmának közösségi jogi meghatározása miatt még az összes előfeltétel ismeretében is alig-alig tisztázható. Kiinduló kérdésünket, azaz, hogy a fogyasztó jogutódja igénybe veheti-e a privilegiált joghatósági fórumot akkor, amikor a jogutódlás a per előtt következik be, elemekre kell bontanunk, és csak ezen részkérdések ismeretében kísérlehetünk meg – hipotetikus – választ adni. Vizsgálni kell tehát ki a fogyasztó, ki a jogutód, illetőleg

¹³ Az EuB a Henkel ügyben mondta ki, hogy a fogyasztóvédelmi szerv nem veheti igénybe a kedvező joghatósági fórumot, mivel nem szerepel félként egyik fogyasztói szerződésben sem, keresetindítási joga a törvényi felhatalmazáson, és nem szerződésen alapul. A jogeset a fogyasztóvédelmi szervezet perindításával foglalkozott, azonban az értelmezés kihat(hat) a per alatti jogutódlási helyzetre is. Verein für Konsumenteninformation c. Karl Heinz Henkel. C-167/00 ügy 2002 Október 1.-én hozott ítélete. Még határozottabban zárta ki az engedményezést a Scharson Lehmann Hutton c. TVB ügyben (C-89/91.) 1993. január 19.-én hozott ítélet, amelyben az EuB kifejtette, a speciális joghatóság igénybevételéhez az kell, hogy az egyik szerződési oldalon a fogyasztó álljon, és a peres jogviszonyban is ő kezdeményezze az eljárást. Az engedményezés megszüntette a védelmet, mivel a tőkeörös társaságra történő igény átruházás után az új jogosult már nem részesíthető perlési kedvezményben

¹⁴ Erre egy példa: a Bundesgerichtshof (BGH) 2003. November 26.-i ítélete (IV ZR 438/02). A jogeset eldöntendő kérdése az volt, amennyiben az örökhagyó halála esetére egy harmadik, nem örökös élőnek ajándékozza vagyona egy részét, elegendő-e csak az öröklési jogot (BGB) alkalmazni? A BGH ítélete leszögezte, az öröklési jog mellett alkalmazni kell az élők közötti jogügyletekre vonatkozó speciális szabályokat is. NJW 2004. 767. old.

az egyes nemzeti – tagállami jogokban vannak-e olyan „elő eljárások”, amelyek a perindításra alkalmas alanyok körét megszorítják vagy leszűkítik.

7. A fogyasztó fogalmáról

A fogyasztó az, aki a Rendelet által biztosított, rá nézve kedvező joghatósági fórumot igénybe veheti. A közösségi jog alkalmazása során a közösségi jog fogalmaint kell felhívunk, azaz a fogyasztói minőség autonom és megszorító értelmezését. A fogyasztói *jogalanyiség* primér meghatározása, a Rendelet 15. cikkének 1. bekezdése olyan *személyről* beszél, *aki a kereskedelmi és szakmai tevékenységen kívül köt szerződést*. Mivel a megfogalmazás bármennyire pontos, tartalmilag mégis sokértelmű, (pl. a személy fogalma alatt a természetes és a jogi személy egyaránt meghúzódhat), a fogyasztó fogalma jogalanyisági elemének pontosabb meghatározására már korán, még a Rendeletet megelőző Brüsszel-I Szerződés hatálya alatt megindultak az EuB felé irányuló megkeresések. A Bíróság igazi jogtörténeti értékű ítélezési hagyományt teremtett e téren, számos ítéletében tárta fel – közelítő pontossággal – a fogyasztó jogalanyiségének elemeit. Ezek az ítéletek mondták ki a fogalom autonom¹⁵ jellegét, továbbá a fogalom megszorító értelmezési kötelezettségét is.¹⁶ A felhívott ítélet (Gruber ügy) összegzésében a Bíróság azt az álláspontot fejtette ki, miszerint a fogyasztó megszorító fogalma a különleges szerződéssel (fogyasztói szerződéssel) érintett személy *helyzetére*, nem pedig az érintett személy szubjektív körülményeire reflektál. „...*Kizárólag az egyén magánfogyasztásával kapcsolatos szükségleteinek kielégítését célzó, szakmai tevékenységtől vagy ilyen céltól független szerződés tartozik azon különleges rendelkezések hatálya alá, amelyeket az egyezmény a fogyasztó – mint gyengébbnek tartott fél – védelmére ír elő...*”¹⁷, Szeretnénk visszatérni a gyengébb fél védelmének célkitűzésére, amely a Bíróság jogértelmezésének egyik tartóoszlopa.

A *jogalanyiség* tehát a fogyasztóra, mint olyan magánfelhasználóra utal, aki természetes személy. A Rendelet alkalmazása szempontjából a közösségi jog fogalomértelmezése a kötelező, ám az autonom és megszorítóan értelmezett fogyasztó fogalom, eleve *kizár* bizonyos jogalanyokat a fogyasztói körből, és ezzel együtt a privilegiált bírói fórum igénybevételének lehetőségéből.

A magyar szabályozásban a fogyasztóvédelemről szóló 1997. évi CLV. törvény *hatályos* értelmező rendelkezései szerint *a fogyasztó az önálló foglalkozásán és gazdasági tevékenységi körén kívül eső célok érdekében eljáró természetes személy, aki árút vesz, rendel, kap, használ, igénybe vesz, vagy az áruval kapcsolatos kereskedelmi kommunikáció, ajánlat címzettje*. A definíció alapján – a jogalanyiség szempontjából nézve – egyértelmű, hogy a fogyasztó az *természetes személy*, még akkor is, ha a definíció feltűnő módon az áru gyűjtőfogalma alatt vonja be a szolgáltatásokat, vagy a vagyon értékű jogokat a fogyasztói körbe.¹⁸

15 A történeti fogalomértelmezés összefoglalóját vö. a C-464/01. sz. ügyben (Johann Gruber c. Bay Way AG) 2005. Január 20.-án meghozott ítélet 31. pontja.

16 A szigorú értelmezés kötelezettségét többek között a Bíróság a C-27/02. sz. ügy (Petra Engler c. Janus Versand GmbH) 2005. Január 20-ai ítéletében – 43. pont – mondta ki. Ez többek között azt jelenti, hogy a joghatósági privilégiumra vonatkozó rendelkezések csak az Egyezményben (Rendeletben) kifejezetten meghatározott esetekben alkalmazható és alkalmazásuknak az Egyezmény céljainak elérését kell szolgálnia.

17 C – 464/01. sz. ügy ítéletének Összefoglalója. Az ítélet legfontosabb szövegrészei megtalálhatóak az OSZTOVITS ANDRÁS (szerk.): Európai Joghatósági szabályok polgári perekben c. kötet 165-175. oldalán.

18 1997. évi CLV. törvény a fogyasztóvédelemről. 2. § a) a fogyasztó, f) a termék, g) a szolgáltatás, és l) az áru fogalma. Meg kell jegyezni, hogy 2008. szeptember 2-ig a törvény a fogyasztó meghatározását másként

Hazai jogunk magánjogi kódexe már több problémát vet fel. A Ptk. 685. § d) pontja alapján a Ptk. alkalmazási körében a fogyasztó a gazdasági vagy szakmai tevékenység körén kívül eső célból szerződést kötő személy. Szigorúan a jogalanyiságot vizsgálva tehát a fogyasztó nem pusztán természetes személy, mivel a Ptk. a személy fogalma alatt a jogi személyeket is érti. Az értelmezést alátámasztja a fogyasztói szerződés fogalma, amely a fogyasztó és (általában véve) a személy között jön létre, hiszen a fogyasztóval szerződő fél, mint gazdasági vagy szakmai tevékenységet folytató „személy”, legtöbbször jogi személy.¹⁹ Amíg tehát a hatályos fogyasztóvédelmi törvény nagymértékben a közösségi jog értelmezését használja, addig a Ptk. sokkal tágabban határozza meg a fogyasztó fogalmát, mivel kiterjeszti azt a természetes személyek körén túlra. A közösségi jog, a Rendelet alkalmazása szempontjából mindez voltaképpen – tekintettel a közösségi rendelet (és fogalmainak) elsődleges és kizorító érvényességére – nem érdekes, azonban a fogyasztó jogvédelme szempontjából e differencia egyáltalán nem közömbös. Úgy tűnik, a közösségi jog jogvédelme szűkebb, mint a hazai magánjogi kódex által nyújtott jogvédelmi kör, ám a Ptk. fogalmainak majd a jogutódlás szempontjából lesz igazi jelentőségük.

A fogyasztó fogalmának másik jellemző közösségi jogi kritériuma a *jogviszony jellege*, azaz a fogyasztó és a vállalkozás között kialakított jogi kapcsolat tulajdonsága. A kapcsolat a fogyasztó és vállalkozás között *szerződéses* kapcsolat, e követelményt a Bíróság még a Brüsszeli Egyezmény értelmezése során fogalmazta meg, máig ható érvénnyel. A privilegizált joghatóság csak akkor vehető igénybe, amennyiben a fogyasztó magánszemély, „és ha a bírósághoz benyújtott kereset... a fogyasztó és az eladó között megkötött szerződéshez kapcsolódik... és amely kölcsönös és egymástól függő kötelezettségeket keletkeztet a két szerződő fél között...”²⁰ Amennyiben nincs ilyen megkötött szerződés, azaz csak szerződés „jellegű” a felperes igénye – pl. a felek vitatják a szerződés létrejöttét –, a privilegizált joghatósági fórumot nem lehet igénybe venni, a jogvita – a Rendelet jelenlegi rendszerében – az 5. cikk. 1. pont. a.) alá tartozik.²¹

A Bíróság az Ilsinger ügyben megerősítette álláspontját, egyúttal korrigálta a Brüsszeli Egyezmény és a Rendelet eltérő szövegezését. A fogyasztó és a vállalkozás közötti kapcsolatot is *szigorúan* kell értelmezni, azaz a Rendelet céljával összhangban. Ezért a Rendelet alkalmazhatósága szempontjából a szerződés létezése elengedhetetlen, a *szerződéses kapcsolat létrejöttéhez pedig az szükséges, hogy a fél határozott, a tárgyat és a terjedelmet illetően kellően pontos ajánlattétellel vállalon jogi kötelezettséget*. Ennek hiányában csak szerződés-előkészítő, vagy kvázi-kontraktuális jellegű kapcsolatról beszélhetünk, ami kizárja a privilegizált joghatósági szabály alkalmazhatóságát.²²

definiálta, és a magyar bírói gyakorlat e fogyasztó fogalom alapján ítélkezett (KGD2005. 44 KGD2005. 50.) A fogalom a Ptk. jelenlegi fogyasztó fogalmával esett egybe. (Pld.: KGD2005. 50, Fogyasztó nem csak természetes személy, hanem gazdasági társaság is lehet, ha az áru megvásárlása annak végső felhasználása érdekében történt (1997. évi CLV. törvény 2. §).

19 e) fogyasztói szerződés: az a szerződés, amely fogyasztó és olyan személy között jön létre, aki (amely) a szerződést gazdasági vagy szakmai tevékenysége körében köti; a törvény jótállásra és kellékszavatosságra vonatkozó szabályai alkalmazásában az a szerződés minősül fogyasztói szerződésnek, amelynek tárgya ingó dolog, kivéve a villamos energiát, a – tartályban, palackban vagy egyéb módon korlátozott mennyiségben vagy meghatározott úrtartalommal ki nem szerelt – vizet és gázt, továbbá a végrehajtási eljárás vagy más hatósági intézkedés folytán eladott dolgot, valamint az olyan árverésen eladott használt dolgot, amelyen a fogyasztó személyesen részt vehet (fogyasztási cikk);

20 A C-27/02. számú – fentebb idézett – ítélet 34. pontja.

21 A C-27/02. sz. ítélet 45. pontja.

22 C-180/06. sz. ügyben (Renáta Ilsner c. Martin Dreschers, a Schlank & Schick GmnH felszámolója) 2009. május 14.-én hozott ítélet 53-54. pontja. <http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriSev>.

A közösségi Rendelet alkalmazhatóságának további feltétele, eleme, a fogyasztó és a vállalkozás (eladó, szolgáltató, stb.) közötti jogviszony *aszimmetrikus* jellege. A Rendelet jogvédelmi célja – amiként a Brüsszeli Egyezménynek is – hogy „a gyengébb felet az érdekeinek megfelelő, az általános szabályoknál kedvezőbb joghatósági szabályokkal kell védelemben részesíteni.”²³ Ez az a jogvédelmi cél, amelyből a kereskedelmi és szakmai tevékenységet nem folytató végső fogyasztó jogvédelme levezethető, amint ezt a Bíróság (már idézett) állásfoglalásában megtette.²⁴ Eltekintve a fogyasztó jogalanyi fogalmától, megállapítható, hogy e jogvédelmi törekvés mögött egy ún. „objektív” (vagy gazdaságszociológiai) helyzet található, amelyben a fogyasztó gyengébb, ő az, aki járatlan a jogi kérdésekben, és nem foglal el azonos (egyenlő) gazdasági (piaci) pozíciót a vele szemben szerződő másik féllel szemben. Jogviszonya tehát aszimmetrikus, és ez az aszimmetria a fogyasztói szerződések legfontosabb jellemzője. Ha „*valamely személy kereskedelmi vagy szakmai körében köt szerződést, akkor e személyt a szerződő partnerével egyenrangúnak kell tekinteni, és így ilyen esetben nem alkalmazható a ... fogyasztók érdekét szolgáló külön védelem*” mondta ki – szinte megfordítva a logikát – a Bíróság a Gruber kontra Bay Wa AG ügyben hozott ítéletében.²⁵

Nem közömbös a Rendelet alkalmazhatósága szempontjából az sem, *ki* kötötte meg a szerződést. A szerződést a *fogyasztónak* kell megkötnie, azaz a jogvédelem akkor nyújtható, ha a szerződést a fogyasztó ebben a jogi minőségében már megkötötte. Nem áll fenn tehát a jogvédelmi igény, amennyiben a fogyasztó jogutódként belép egy kereskedelmi szerződésbe, és akkor sem, ha a fogyasztóra engedményeznek egy kötelmi igényt. Az előbb idézett Ilsinger ügy ítéletéből mindez egyértelműen következik, a Bíróság a nem fogyasztó által kötött, vagy a magánszemély nem fogyasztói minőségében kötött szerződést (Gruber c. Bay Wa AG ügy) határozottan kizárja a rendelet privilegizált joghatósági köréből. A fejezet címe – érvel pl. az Ilsinger ügyben a Bíróság – „Joghatóság fogyasztói szerződések esetén”, ami összhangban a rendelet jogvédelmi céljával, csak a fogyasztó által (fogyasztói minőségben) megkötött szerződések eseteire vonatkozik. Látni fogjuk, e kérdés akkor válik égető fontosságúvá, ha a fogyasztó jogutódjának eljárásjogi helyzetét elemezzük, hiszen ő nem kötött fogyasztóként szerződést.²⁶

Összefoglalva az eddigieket azt látnunk kell, hogy *a fogyasztó közösségi jogi fogalma nem terjed ki minden jogalanyra, aki a nemzeti (itt a magyar) jog szerint fogyasztónak minősül(ne).*

A német jogban a BGB 13. §-a határozza meg a fogyasztó polgári jogi fogalmát. *Fogyasztó mindaz a természetes személy, aki a jogügyletet abból a célból köti, hogy az sem a gazdasági (gewerbliche), sem az önállóan üzemeltető foglalkozási tevékenységéhez nem tartozhat hozzá.* A Németországi Legfelsőbb Bíróság (Bundesgerichtshof) a törvényi értelmezést azzal egészítette ki, hogy a fogyasztó csak akkor minősül fogyasztónak, ha a vele szerződő fél minden kétségtől mentesen, egyértelműen az összes körülményt mérlegelve számolhat a természetes személy eme objektív szándékának fennállásával. Amennyiben nem, akkor a szerződő magánszemély még akkor sem tekinthető

do?uri 2011.05.22. letöltés. Vö még: C-96/00. sz. un. Gabriel ügyben 2002. július 11.-én hozott ítéletet. EBHT.2002. I.-6367. old.

23 A Rendelet Preambulumának 13. pontja.

24 Így a Bertrand ügy C-150/77.sz. ill. a Shearson Lehman Hutton ügy C-89/91. sz. ítéletei.

25 C-464/01. sz. ügyben (Gruber ügy) 2005. január 20.-án meghozott ítélet 39. pontja. OSZTOVITS ANDRÁS (szerk.): Európai Joghatósági szabályok polgári perekben c. kötet 165-175. oldalán.

26 BGH, Urteil vom 30. 9. 2009 – VIII ZR 7/09. A perbeli ügyben egy ügyvédő azért esett el a fogyasztói státusszal együtt járó kedvezményektől, mert lámpavásárlása során a kereskedő nem tudott egyértelműen meggyőződni arról, hogy a lámpát magánemberként, avagy irodájában – önálló foglalkozási tevékenységéhez – fogja-e használni.

fogyasztónak, ha mint magánszemély köti meg a szerződést.²⁷

A BGB rendszerében a – fejezetcimként megjelölt – jogi személyek három csoportja található, a természetes személy, a fogyasztó és a vállalkozás. Ebben a konstrukcióban azonnal felvetődik a kérdés, a fogyasztó önálló jogalany-e a természetes személy *mellett*, vagy a természetes személy *egyik*, nevesített leágazása (alcsoportja, fajtája). A kérdés egyszerre tűnik rossz értelmű jogászknak, és értelmes problémának. Rossz kérdésnek sejlik, mivel a törvényi definíció szövege természetes személyt határoz meg fogyasztóként, tehát nem lehet egyenlőségjelet tenni a két jogalanyi minőség közé. Értelmes a kérdés viszont azért, mert a BGB szabályai a fogyasztót olyan önálló jogalanyisággal és speciális intézményekkel szerelték fel, amelyekkel a természetes személy e minőségében nem rendelkezik. Így a fogyasztói hitelszerződések, a sajátos elállási, felmondási és szavatossági jogok a természetes személynek csak akkor állnak rendelkezésére, amennyiben „többletpozícióba” kerülnek, azaz fogyasztók lesznek. Jauernig a BGB Kommentárban azt írja, hogy a természetes személy által követett üzleti cél a természetes személy *magánszférájának* rendszerén belül marad, vagy olyan tevékenységhez tartozik, amely nem önálló foglalkozási tevékenység. A fogyasztó belső szándéka, akarata egyedül nem döntő tényező, a jogügylet *tartalma* a lényeges. E felfogásból érthető a BGH már idézett ítélete, amikor objektív célként értelmezi a törvény szövegét.²⁸

A kutatásnak természetesen az itt leírtaktól függetlenül tisztázni kell majd a fontosabb nemzeti – tagállami jogrendszerek eltérő szabályozásának erősségét és tulajdonságait. Már most megállapítható azonban, hogy egy erősen *kontraszelektív* fogalom-kialakítás, az implementáció minden előnyét és hátrányát hordozó nemzeti-tagállami jogintézmény meghatározás történt. E kontraszelektív hatás felerősödik, amennyiben a fogyasztói jogutódlást vizsgáljuk.

8. A fogyasztó örököséről mint jogutódról

A kutatás legfontosabb célkitűzése a fogyasztó örököse eljárásjogi helyzetének tisztázása. E célkitűzésből automatikusan adódik az örökös helyzetének, és az öröklés folyamatának vizsgálata.

A közösségi jog egyértelműnek tűnik, mivel a fogyasztó csak természetes személy lehet, ezért kizárólag a természetes személy örököse iránt kell vizsgálnunk. Ki lehet azonban a természetes személynek egyáltalán örököse, és ezt a kérdést – nem lévén közösségi öröklési magánjog – csak az egyes tagállami-nemzeti jogok elemzésével tudjuk megválaszolni.

Láttuk, a magyar Ptk. szerint jogi személy is lehet fogyasztó. Ezekben az esetekben azonban a jogutódok köréből nem zárhatóak ki a jogi személyek (társaságok jogutódlással történő megszűnése / átalakulása). Mivel a közösségi jog nem legitimálja a jogi személyek fogyasztói minőségét, ezért a vizsgálódási körből a jogi személyeket ki kell zárunk, hiszen fogyasztói minőségük a Rendelet alá tartozó esetekben szóba sem jöhet.²⁹ Negligációjuk következik a közösségi jog jellegéből, annak elsődleges, és a tagállami jogot kizorító kötelező alkalmazásából. A hazai joggal ellentétben tehát nem minősülnek fogyasztónak és nem illeti meg őket

27 BGH, Urteil vom 30. 9. 2009 – VIII ZR 7/09. A perbeli ügyben egy ügyvédnek azért esett el a fogyasztói státusszal együtt járó kedvezményektől, mert lámpavásárlása során a kereskedő nem tudott egyértelműen meggyőződni arról, hogy a lámpát magánemberként, avagy irodájában – önálló foglalkozási tevékenységéhez – fogja-e használni.

28 Jauernig, Bürgerliches Gesetzbuch. 13. Auflage 2009. Münchener Kommentar.

29 Utaltunk már arra, hogy ez a helyzet nem mindig állt fent a magyar jogban. A Fgytv. módosítása a 2008. Évi XLII. törvénnyel történt.

a privilegizált joghatósági fórum sem. Ami érdekes, a magyar joggyakorlat maga fektette le a kontraszelektív értelmezést, mivel a Legfelsőbb Bíróság – elismerve a közösségi jog elsődleges és kötelező jellegét – zöld utat adott – nem is tehetett másként – a közösségi jogon nyugvó kontraszelektív értelmezésnek. „Az elsőfokú bíróság a tényállást helyesen állapította meg, ugyanakkor az alkalmazandó jogszabályok téves értelmezésével a közösségi joggal ellentétes ítéletet hozott. A Legfelsőbb Bíróság rámutat arra, hogy Magyarországnak az Európai Közösséghez való csatlakozásával a közösségi jog a belső jog részévé vált... A magyar bíróságok az Európai Bíróság ítélezési gyakorlatát nem hagyhatják figyelmen kívül. A közösségi jog és a nemzeti jog kapcsolatáról az Európai Bíróság elvi jelentőségű döntéseket hozott, melyekre a felperes is hivatkozott felülvizsgálati kérelmében, és melyek közül a legfontosabbakat a Legfelsőbb Bíróság is rögzíti ítéletében. (BH2008. 135)

Bár a magyar jog által definiált jogi személyiségű fogyasztók kiesnek a privilegizált joghatósági fórum igénybevételi köréből, azonban lehetőségük van az általános joghatóságon alapuló bírói fórum előtti perindításra.³⁰

Mivel természetes személyiségű fogyasztóról beszélünk, így a magyar jog szerint a fogyasztói jogutód az örökös. A természetes személyiségű fogyasztó örököse azonban a természetes személyiségű örökös mellett – a törvénytől fogva – nem csak természetes személy lehet. Felvázolva a különböző helyzeteket, láthatjuk, a kontraszelektív elv további jogalanyokat zár ki a kedvezőbb joghatóság köréből.

A természetes személy halálakor tehát a törvény (Ptk.) szerinti örökös lehet természetes személy (törvényes öröklés), törvényes (és végrendeleti) örökös hiányában az állam, illetőleg a végrendeleti örökös. Az állam nem természetes személy, a végrendeleti örökös pedig lehet jogi személy (gazdasági társaság, non-profit szervezet, alapítvány, egyház). Esetükben azonnal jelezhető a (kutatási) probléma, vajon ezek az örökösök fogyasztónak minősíthetők-e?

Semmiképpen. *A fogyasztó közösségi jogi fogalmának megfelel a törvényes örökös természetes személy, és a végrendeleti örökös természetes személy.* Az állam és a nem természetes személyek *kiesnek* e körből, hiszen az EuB fogalmi értelmezési kritériumának nem felelnek meg.

A helyzet azonban nem ilyen egyszerű. Az örökös jogállása ugyanis speciális, egyben generális jogállás. Mivel a hagyaték, mint egész száll az örökösre, és csak az örökhagyó tartozásaiért felel a hagyaték erejéig, a szerzett jogok (igények, követelések, hagyatékban lévő, abban megtestesülő, ahhoz kapcsolódó jogosultságok) tekintetében nincs ilyen korlátozás. Tehát amennyiben az örökhagyó jogelőd fogyasztóként különböző jogosultságokkal, igényekkel rendelkezett, az örökös, mint jogutód megszerzi ezeket. Számos érv szól még ezen értelmezés mellett, a kutatásnak majd ki kell derítenie ezen érvelések valóságtartalmát és fenntarthatóságát. Hipotetikusán kimondható tehát, az örökös, átvéve a jogelőd jogi helyzetét maga is fogyasztóvá válik, és nem esik ki a privilegizált joghatósági fórumot igénybe vevők köréből.

9. Kitekintés: a német jogi szabályozás

A német jog a fogyasztói jogutódlást és a fogyasztó örököse jogállását számos szabályban rendezi, ám ennek ellenére felfedezhetőek a szabályozás bizonyos hiányosságai. A fogyasztó jogutódjának helyzetét, egyáltalán a fogyasztói jogok átruházását a szakirodalomban mindmáig uralkodó elképzeléssel Peter Bülow alapozta meg 1997-ben. Tanulmánya³¹, amely a kötelmi

³⁰ Erre a következtetésre jutott az EuB is a Shearson Lehmann Hutton (C-89/91.) ügyben.

³¹ PETER BÜLOW: Rechtsnachfolge bei Verbraucherkreditverträgen. Zeitschrift für Wirtschaftsrecht, 1997.

jogra támaszkodva vezette le a fogyasztói jogok átruházásának és utódlásának lehetőségét, mind az élők közötti, mind a halál esetére szóló jogutódlást legitímálta. Valóságos jogi helyzeteknek tekintette a fogyasztó szerződésbe foglalt fogyasztói jogok és követelések engedményezését, a fogyasztói tartozások átvállalását, és végül az örökösnek, mint a fogyasztó jogutódjának fellépését – pontosabban szólva a fogyasztói szerződés által létrehozott jogviszonyba történő belépését.³² A tanulmányra épülve a fogyasztói kötelmi igények örökre való átszállását ma a szakirodalom természetesnek veszi, és azt az öröklési jog szemszögéből nézve is elismeri. A fogyasztót megillető speciális ellátsi jog átszáll az örökre, írja Rainer Hausmann, mivel az örökhagyó halálával a fogyasztói szerződés alapján kötelmi jogi jogutódlás következett be.³³ Peter Bülow és Marcus Artz kommentárjukban külön fejezetet szenteltek a fogyasztó örökösének, s Bülow korábbi álláspontját lényegében minden szerződésen alapuló fogyasztói jogviszonyra kiterjesztették.³⁴ „*Ki lehet jelenteni, hogy az öröklési jog által elismert teljes jogutód (Gesamtrechtsnachfolger) az örökhagyó valamennyi jogállását átveszi, bacsak a halállal kivételesen nem jár együtt e jogállás megsemmisülése akkor, ha ez a törvényből következik, vagy az különösen az örökhagyó személyiségéhez kapcsolódik.*”³⁵ Látható, a fogyasztói jogutódlást, amennyiben az (fogyasztói) szerződéses jogviszonyon alapul, mind az élők közötti jogátruházás, mind az öröklés esetére elismeri a német jog.

Az örökös esetében az elismerés pillére az öröklési jognak a BGB 1922. §-ba foglalt tényállása. Két lényeges elemét kell külön vizsgálnunk, az öröklést, mint teljes, egész jogi aktust, amelyben az örökös, mint jogutód – a fentebb említett – ún. „*teljes örökös*” *pozíciójába* kerül. A másik lényeges szál magából az öröklésből, mint egészből következik, s ez a *vagyon* teljes körű átszállása. A német jogi rendezés nagymértékben megegyezik a magyar Ptk. fogalomrendszerével, valójában mindkét jogban a hagyatéki vagyon aktívumokat és passzívumokat tartalmaz. Ezen a ponton a kutatási kérdését lényegesen konkrétizálni kell majd, ugyanis nekünk már nem az anyagi jogi jogutódlás – halál esetére szólóan az öröklés – a probléma, hanem az ebből eredő *igény érvényesíthetősége valamint annak fóruma*. A kérdés tehát az, az aktív vagyon fogalmába bele tartozik-e a fogyasztó örökösének anyagi jogból eredő, s a jogelőddel megegyező igény-érvényesítési lehetősége, *eljárési privilégiuma*, azaz a Bülow / Haussman álláspont egy másik nézőpontból, az eljárásjog szemszögéből igazolható-e?

A BGB 1922. § szerint egy személy halálával (örökhagyó halála) annak vagyona (örökség) mint egész száll át egy, vagy több személyre (örökös). Az örököstárs részére az öröklésre vonatkozó előírások alkalmazandóak.

A Staudinger Kommentár³⁶ szerint az örökös „nem válogathat” az örökségben, azt, mint egészet kell elfogadnia, s az örököstársnak szintén vállalnia kell a saját örökségére eső aktívákat

10. 400. old.

32 Ez az álláspont úgy tűnik ellentét az EuB jogi értelmezésével, különösen az engedményes jogi személy pozíciójával. Vö. C – 89/91 sz. ügy (Shearson Lehmann Hutton ügy) ítélete. Mindaz természetesen egy jövőbeli kutatás tárgya lehet, hogy a német jogi értelmezés miként oldja fel e paradoxont.

33 RAINER HAUSMANN – GERHARD HOHLOCH (szerk): Handbuch des Erbrechts. Teil 1: Grundlagen. Kapitel 1. Einführung. (Rainer Hausmann). Einzelne vererbliche Rechtspositionen. 32. old.

34 PETER BÜLOW – MARCUS ARTZ: Verbraucherkreditrecht. 7. Auflage. Verlag C.H.Beck. München. 2011. 80. És kvtk. oldalak.

35 Uo. 81. old.

36 J. VON STAUDINGER: Kommentar zum Bürgerlichem Gesetzbuch, mit Einführungsgesetz und Nebengesetzen. Buch 5. Erbrecht. I. 2007. Sellier -de Gruyter, Berlin. A fejezetet WOLFGANG MAROZTKE írta.

és passzívákat. Ennek ellenére lehet, hogy a fogyasztói szerződésből eredő jogok és kötelezettségek megosztódnak az örökösök között, s előfordulhat az is, hogy e felosztás természetes személy és nem-természetes személy között jön létre. Mindez nem újdonság számunkra, a magyar Ptk. gyakorlatilag szintén ezeket az örökösi pozíciókat alakította ki. A német jogi kommentárok az „*örökség mint egész*” elvéből vezetik le az *aktívumok örökölhetőségét, s ezek körébe tartozónak tudják a perindítás lehetőségét*. Kiemelten a kötelmi jogviszonyok körében léphet fel az örökös igényérvényesítőként, de e fellépést sem a dologi jog, sem a társasági jog nem zárja ki.³⁷ Alapelvnek tekintik, hogy öröklés tárgyai nem annyira a dolgok, kötelek, tartozások és kötelezettségek, hanem az öröklés tárgya maga örökhagyó *jogi pozíciója*. Ebbe pedig beletartozik a keresetindítás joga is.³⁸

Természetesen a német jog ismeri a nem természetes örökös fogalmát. A végrendeleti örököst – hiányában – a törvényes öröklés rendjének örököse követi, majd az állam (Fiskus, a kincstár) örököl. Ezért nincs kizárva, hogy a fogyasztónak nem természetes személy örökös jogutódja legyen. Rájuk a fogyasztót illető privilegizált joghatóság alkalmazásának rendjében ugyanazt mondhatjuk el, mint a magyar jogi szabályozás esetén, mivel ez nem a német jog belső kérdése, hanem közösségi jogi probléma.

Az örökös elfogadhatja, vagy visszautasíthatja a hagyatékot, erre 6 hét a törvényi határidő. Uratlan vagyonná a visszautasítás esetén sem válik a hagyaték, mert belép a sorban következő örökös, végül a kincstár. A német polgári törvénykönyv (BGB) a már ismertetett rendelkezések mellett rendkívül cizellált, és a magyar jogi megoldásokhoz – nem véletlenül – hasonló tényállásokat tartalmaz. Összefoglalóan megállapíthatjuk, ezek korántsem problémamentesek a fogyasztó örököse szempontjából. A kutatásnak természetesen nemcsak a német, hanem más jogrendszerek (jogcsaládok) szabályozására is ki kell terjednie.

10. Egy hipotetikus válasz, és elemei

Kérdésünkre tehát nincs válasz, pontosabban fogalmazva nincs objektív, normatív szabály. Úgy tűnik, lehetséges – ám szűk körben –, hogy a fogyasztó örököse maga is igénybe vegye a privilegizált joghatósági fórumot. Erre a leginkább a német jog biztat, ahol az anyagi jogból eredő örökösi igényérvényesíthetőség levezethető. Azonban még ebben az esetben is kérdéses, vajon a természetes személy fogyasztó természetes személyiségű örököse megfelel-e a közösségi jog fogyasztó fogalmának, és mint ilyen élhet-e a Rendeletben biztosított privilegizált perlési lehetőséggel. Az EuB által adott definíció többi eleme ugyanis hiányzik, például nem az örökös *köörte* a szerződést, avagy – nem biztos, hogy örökségét magánfogyasztása keretében használja fel. Mindettől függetlenül – úgy véljük – analógia útján, elemezve és megvizsgálva az analógiák alkalmazhatóságát, bizonyos esetekben a fogyasztói jogutód elismerhető olyan fogyasztóként, aki a privilegizált joghatóság fórumon indíthat pert.

37 Uo. 182. oldal.

38 Az örökös az örökhagyó jogi pozíciójába (Rechtsposition) lép be, és ennek a BGB Kommentára szerint le kell vonni az ún. negatív konzekvenciát is. Az örökös ugyanis – BGB 1967. § – felel az örökhagyó olyan „igéreteiért”, kötelezettségvállalásaiért, amelyek még nem realizálódtak, de e jogügyleteket az örökhagyó megkötötte, illetve ezekről a harmadik féllel megállapodott. Természetesen a hagyaték erejéig, e szabály a BGB-ben is érvényes. Vö: J. VON STAUDINGER: Kommentar zum Bürgerlichem Gesetzbuch, mit Einführungsgesetz und Nebengesetzen. Buch 5. Erbrecht. II. 2007. Sellier – de Gruyter, Berlin. 41. old. (WOLFGANG MAROZTKE)

ad 1. *Analógia a közösségi jogszabály szintjén.* A már említett Tanács 1993. Április 5.-i 93/13/EK irányelve a fogyasztókkal kötött szerződésekben alkalmazott tisztességtelen feltételekről mellékletének 1. pont a.) alpontja szerint tisztességtelen a szerződési feltétel, ha annak „*hatása az, hogy kizárják vagy korlátozzák az eladó vagy a szolgáltató jogi felelősségét a fogyasztó halála vagy testi sérülése esetén, amit az eladó vagy szolgáltató cselekedete vagy mulasztása idézett elő.*” Más szavakkal a közösségi jog a fogyasztónak a fogyasztóval szerződéses jogviszonyban álló félnek betudható halála esetén az örökösnek biztosítja mindazokat a jogokat, amelyek a fogyasztót illették meg. E körbe álláspontunk szerint beletartozik az igény érvényesítésének joga is, azaz a privilegiált joghatósági fórum igénybe vétele. Amennyiben a közösségi jog erre a szűk körre megengedi a teljes eljárási jogutódlást (analógia alapján), más esetekre sem zárható az ki, mert az nyílt diszkriminációhoz vezetne.

ad 2. *A jogutódlás terjedelméből (természetéből) következően,* felidézve a fentebb ismertetett német és magyar polgári jogi intézményeket. Mivel a jogutódlás generális (általános), és az örökhagyó valamennyi kötelezettségére és jogára kiterjed (jogi pozíció öröklése), ezért az örökhagyó valamennyi joga és kötelezettsége (magyar jog, a hagyaték erejéig) a jogutódot illeti. Nem hozható tehát kedvezőtlenebb helyzetbe a jogutód, mint a jogelőddel azzal, hogy azt a jogvédelmet, ami a rendelet célja, megvonjuk tőle. Mindenekelőtt a természetes személy jogutód az, aki e teljes perindítási jogosultsággal rendelkezik, további – kutatási – kérdés a jogi személyek jogutódlásának a problémája. Feltűnő ugyanakkor, hogy e megoldás alapjaiban a polgári anyagi jogon épülne fel, mivel sui generis eljárási jogutódlást csak egy már megindított peres eljárásban szabályoznak a perjogok.

ad 3. A *Lisszaboni Szerződéssel* az Európai Unióról szóló szerződés 6. Cikke kibővült az Európai Unió *Alapjogi Chartájának* szövegével. Az EUSZ új megfogalmazása szerint a Charta ugyanolyan jogi kötéssel bír, mint a Szerződések, tehát elsődleges joggá vált. A Charta mind az általános jogvédelmi szinten (20. Cikk a törvény előtti egyenlőségről, 21. Cikk a megkülönböztetés tilalma), mind speciális jogvédelmi szinten (47. Cikk a tisztességes eljáráshoz való jog, 54. Cikk a joggal való visszaélés tilalma) szembemegy az egyszer már biztosított fogyasztói jogvédelem beszűkítésével. Az ilyen jogkorlátozó megoldás hatálytalanítaná az európai jogvédelmi rendszert, negligálná az egyszer már biztosított érdekvédelmet.³⁹ Úgy tűnik tehát az alapjogi rendszer felől megnyithatók bizonyos, a fogyasztó jogutódjának kedvező értelmezések.

ad 4. A *Rendelet perlési kedvezményt a fogyasztó mellett a biztosítottnak,* valamint az egyedi munkaszerződések munkavállalójának ad. E jogalanyokat tekintti olyan társadalmi helyzetben lévőknek, ahol az aszimmetrikus szociális – gazdasági státusz a perjog lehetőségével kiegyenlíthető. A védelmi cél tehát mindhárom esetben közös, így a fejezeten belül megadott privilegiált joghatóságot nem lehet az egyiktől úgy megvonni, hogy a többinél érintetlen maradjon, és fordítva. A biztosított (egységes fogalomnak tekintjük a biztosítottat, a biztosítási kötvény jogosultját és a kedvezményezettet) örököse élhet a kedvezményes perlés jogával – állítja a Rauscher Kommentár szerzője – ezért mind az általános, mint az egyedi örökös igénybe veheti a számára kedvező bírói fórumot. Ennek oka, hogy mindazokat a személyeket, akik számára a biztosítási szerződés jogokat és kötelezettségeket alapít, eljárási érdekeltnek kell tekinteni, s a

39 Részletesen vö. GOMBOS KATALIN: Bírói Jogvédelem az Európai Unióban – Lisszabon után. Complex, Wolters Kluwer csoport, Budapest, 2011. 112. oldal és HORVÁTH ZOLTÁN – ÓDOR BALINT: Az Európai Unió Szerződéses Reformja. Az UNIO Lisszabon után. HvgOrac Lap- és Könyvkiadó Kft. Budapest. 2010. 2. Kiadás.

perlési kedvezmények e minőségük miatt nem vonhatóak el. Márpedig a biztosítási szerződés az örökösnek jogokat és kötelezettségeket teremt, így az akár a saját lakóhelyének bírósága előtt is perelheti a biztosítót.⁴⁰

11. Néhány jogszociológiai megjegyzés

A Rendelet jogvédelmi céljának indoka – idéztük – a fogyasztó piaci helyzetének egyenlőtlensége – asszimetriája – a vele szerződést kötő másik féllel szemben. Ez az értelmezés azt jelenti, hogy a nem – fogyasztói üzleti világban nincs szükség ilyen védelemre, mert ott – láttuk – a felek egyenrangúak.

Az érvelés a klasszikus (liberális) piac elméletén nyugszik. A piac, mint egyenlő alanyok rendszere azonban a modern gazdaságban illúzió.⁴¹ Nem igen értelmezhető például, hogy egy kis családi betéti társaság miért nincs aszimmetrikus helyzetben egy nagy franciaországi megrendelővel szemben. A magyar bt. például nem perelhet a privilegiált joghatósági szabály alapján, vagy az általános, vagy az egyéb joghatósági okokra hivatkozva adhatja be keresetlevélét. És fizetnie kell a másik tagállamban szokásos perköltségeket.

Maga az EuB is érezte ezt a problémát, annál is inkább, mert a Benincasa c. Dentalkit ügyben⁴² a Főtanácsnok jelezte, a franchise szerződéseknél az átadók egyoldalúan szabják meg a szerződési feltételeket, a felek pozíciója így a gazdasági (üzleti) jogviszonyok tekintetében sem egyenlő. Mégsem tekintette az EuB alkalmazhatónak a kedvezőbb joghatósági rendelkezést, hiszen a megkötött *szerződés* nem volt fogyasztási szerződés.

A határeseteken és a tudományos elmélkedésen túlmenően azonban a Rendelet átdolgozása-kor mindez a kérdéssorozat fel sem vetődött. A fogyasztó, mint jogvédelmi alany – valamikor – felmentést kapott az általános szabályok alkalmazása alól, és ez nem változtat azon, hogy a klasszikus joghatósági szabályok egy, a fogyasztótól eltérő gazdasági pozíciós rendszerre íródtak (amelyek pedig mára megkérdőjeleződtek). Felvetődik a kérdés, nem kellene-e a fogyasztói ügyek joghatóságát önálló rendeletben szabályozni, hiszen egy más gazdasági kapcsolatrendszerre íródott Rendeletben csak számos konfliktust, sőt megoldhatatlan helyzetet teremtve érvényesíthetőek e rendelkezések. A Brüsszeli Szerződés óta eltelt több évtized, a különböző fogyasztóvédelmi jogforrások száma jelentősen megnőtt, igazán itt lenne az ideje – összhangban a Bizottsági Véleménnyel – egy átfogó fogyasztóvédelmi politika és jogi szabályozás megteremtésére.

12. Végül egy fel nem tett kérdésről

Gondolatmenetünk, hipotéziseink nagyrészt a magánjog felől vizsgálták a fogyasztó örökösének helyzetét, perindítási kedvezményét. Egy problémát nem érintettünk, azonban a kutatásnak

40 Europäisches Zivilprozess- und Kollisionsrecht. I. Brüssel – I VO, LugÜbk 2007. Kommentar. Bearbeitung 2011. Selliers, European Law Publishers. 2011. A vonatkozó fejezeteket ANSGAR STAUDINGER írta. A magunk részéről annyit teszünk hozzá, hogy a biztosítási jogviszony esetén néha nincs is más, mint az örökös, aki pereljen. Pld. Élet-, és balesetbiztosítási kötvény esetében, kedvezményezett stb. hiányában, ha a biztosított elhalálozik.

41 Ezt már GALBRAITH látta az Új ipari állam című könyvében. GALBRAITH, JOHN KENNETH: The New Industrial State. Harmondsworth: Penguin, 1972. (Sec. Ed.).

42 C-269/95. sz. ügy. Ítélet: 1997. Július 3.

majd erre is figyelnie kell. Homályban hagytuk azt az (abszurdnak tűnő) kérdést, vajon a közjog által biztosított jövőbeli (még nem indultak meg az eljárások) eljárási (perlési) pozíciók, igényérvényesítési fórumok, mint jogi lehetőségek ipso iure átruházódnak-e az örökhagyó halálával az örökösre. A fogyasztó kedvezményes perlésének lehetősége ugyanis közjogilag biztosított, direkt módon maga nem tárgya a hagyatéknak s kívül esik a magánjogi jogalanyok rendelkezési körén – csak pusztán erről nem lehet végrendeletben rendelkezni. E közjogilag biztosított perlési lehetőség jogi természete ellentétes az öröklési (magán)jog megoldásaival, ahol a hagyaték, mint egész átszállása eleve rendezi az örökös magánjogi helyzetét, aki aztán az örökhagyó halálával automatikusan belép mindazon magánjogi jogviszonyba, amelynek az örökhagyó részese volt. Lévéen a magánjog alapvetően diszpozitív, az örökhagyó meghatározhatja e részesedés mértékét, arányait, vagy megoszthatja a hagyatékot, illetve a törvénytől eltérően több örököst jelölhet meg.

A közjogi jogviszony azonban hozzákapcsolható (hozzákapszolódik) egy adott magánjogi pozícióhoz (pld. a dolog – ingóság – öröklése a tulajdonos jogelőd igényérvényesítési lehetőségét és perlési pozícióját **is** biztosítja az örökösnek), így a magánjogi jogutódlás egyben a közjogi státusz átvételével jár együtt. Másképpen közeledve a kérdéshez, a német öröklési jog azon kitétele, ami szerint az örökösnek az örökhagyóval *azonos jogi pozícióval* kell rendelkeznie, kérdésfelvetésünk szempontjából használható megoldásnak tűnik. E felfogás ugyanis *egységesen*, a közjogi és a magánjogi jogviszonyokat összekapcsolva határozza meg az örökös jogi helyzetét. Így, bár a közjogi jogviszony nem része a hagyatéknak, csak e jogviszonyba az örökös önállóan nem léphet be, azonban olyan magánjogi státuszokhoz kapcsolható hozzá, amelyek átruházhatóak az örökösre. Az átruházás pedig ily módon a közjogi jogviszonynak az örökösre történő kiterjedését *is* jelenti. Valószínű, az itt felvetett kérdések és az erre adandó válaszok majd egy hosszabb elméleti kutatás után – amelynek része lesz a keresetindítási jogosultság perelméleti története, fogalmai, dogmatikája – tisztázhatóak.